

Szesztay András

1956 + 34 + 16 = 2006

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc mai – többé-kevésbé reális – „hivatalos” megítélése a rendszerváltás utáni első szabad országgyűlés létrejöttétől, tehát mindössze tizenhat éve alakult ki.

Ez a tény, valamint az, hogy a békés átmenet után jelenleg még mindkét oldalon vannak túlélők, a rendszerváltás utáni hatalom mindenkori gyakorlói számára nehezen „emészthető” helyzetet jelentett. Ennek következtében fájó tüskék fúródtak a „Szabad Magyarország” körme alá, amiktől azóta sem tud szabadulni.

Jómagam falusi kiskamaszként – tizenhárom évesen – nem harcoltam fegyverrel a kezemben a szabadságért, de elég idős voltam ahhoz, hogy egy félig felnőtt, félig gyerek őszinte igazságérzetével lássam és érezzem át az akkori társadalmi hangulatot. Később aztán közvetlen és kényszerű kapcsolatba kerültem az ötvenhatos szereplők egy részével. Ezért fogadtam el azt a megtisztelő felkérést, hogy ebben a témában, itt, kifejtsem a véleményemet.

Nem vállalkozom arra, hogy sokadikként elmondjam az események történetét – ez a történészek dolga. Szeretném viszont saját tapasztalataim alapján felidézni a kor szellemét: a jót és a rosszat egyaránt. Nem mindig időrendben, de minden esetben az emberi oldalról közelítve írom le emlékeimet főleg azoknak, akik már szerencsére egy szabad országban nőhettek fel.

1963 márciusában, nem teljesen húsz éves koromban kezdődött el az a folyamat, amely egész későbbi életemre kihatással volt, és amely ellen körülbelül annyit tehettem, mint egy rohanó folyóba dobott szalma-szál...

A Határőrség Országos Parancsnokságának egyik fekete Volgája bekanyarodik a Fő utcai fogda hatalmas sötét vaskapuja elé, amely lassan félre húzódik. Feltárul a következő, ugyanilyen kapu és az előtte lévő szűk betonozott terület. Az autó behajt a zsilipnek tűnő csupasz térbe, mire a külső kapu lassan csapdába ejti. Ezután a belső, feketére festett acélmonstrum kezd megnyílni. Ha a pokol kapujának van hangja, az biztosan ilyen lehet.

Egy rosszul megvilágított szűk helyiségben három rendőregyenruhás férfi társaságában kellett meztelenre vetköznöm, majd belebújni a sötétkéék, vékony anyagból szabott, legalább két számmal nagyobb öltönybe, s a szintén nagy, fűző nélküli bakancsokba. Zokni és alsóruha nélkül! Biztosan nagyon komikusnak találhattak, mert jól derültek az összképen. Megnyugtatóan közölték: aki idáig viselte mindezeket, annak már soha többé nem lesz rájuk szüksége.

A „jópofa” viccelődéshez az is hozzátartozott, hogy közölték: kora hajnalban lesz a kivégzésem. Mivel elhittem, ez akkor számomra egyáltalán nem hangzott tréfásnak. Addig tudtam tartani magam, míg föl nem vittek a cellámba. Ott aztán teljesen összeomlottam...

Rólam még csak annyit, hogy politikai összeesküvés bűntettével vádoltak. A szigorúan titkos, ún. duplanullás tárgyaláson, első fokon hat, másodfokon négy év letöltendő börtönbüntetésre ítélték azzal a figyelemzetéssel, hogy ha a szabadulásom után bárkinek is bármit elmondok a bent tapasztalt dolgokról, és ezt megtudják, azonnal visszakerülök. Kereken fél évig voltam vizsgálati fogságban, egyedül egy olyan zárkában, amelynek mérete kb. öt lépés hosszú, két és fél lépés széles volt. Teljes bútorzata egy felhajtható, falhoz lakatolható acélkeretes priccs volt. Magasan lévő rácsos ablakát kívülről acéllemezzel fedték be, ezért éjjelnappal égett benne a mennyezet alatti kis, dróthálóval fedett mélyedésbe szerelt huszonöt wattos égő. A „tárgyalás” után átszállítottak a Kozma utcai Gyűjtőfogházba. Itt kezdődött számomra ötvenhat...

Végre nem voltam egyedül. Még csak nem is köztörvényes bűnözők, hanem a szó legnemesebb értelmé-

A szerző grafikus, Újbuda képviselője, itt közölt írása részlet visszaemlékezéseiből.

ben vett tisztességes, becsületes emberek, „a politikaiak” közé kerültem. Többségük ötvenhatos volt. Ez persze nem fogva tartóink nemes gesztusa volt, hanem védekezésük az ellen, hogy „megfertőzzük a tisztességes rabokat”. Mivel még a börtönőrök egy része is velünk rokonszenvezett, igyekeztek a ránk ügyelő személyzet létszámát, amennyire lehetett, görög „smasszerokkal” betölteni.

Ebből az időből származik az a vicc, hogy a börtönfelügyelő végigkérdezi az új rabokat, ki mit követett el. Felháborodva a sok gaztett hallatán, mint például „politikai viccet meséltem”, vagy „lemarháztam a tanácselnököt” végre valaki azt mondja, „megöltem az anyámat”. Mire a felügyelő megkönnyebbülten így szól: azért azt sem szabad.

Sokat foglalkozunk manapság az ötvenhatos eseményekkel, de mind a mai napig szemérmesen hallgattunk az ezt követő időkről, pedig így nem lehet őszintén ünnepelni.

Hogyan találkozhattam én például 1963-ban – a nyugat által kieroszakolt teljes politikai amnesztia – után ötvenhatos elítéltekkel a börtönben? Talán nem engedték ki őket? De igen, csak később, akiket tudtak, visszavitték. A bent lévők mesélték, hogy udvarias levelet kaptak a rendőrségtől, fáradjanak be személyazonossági igazolványuk cseréjére. Többet aztán nem is mentek ki onnan. Akik éppen nem értek rá, megúszták a dolgot. Az akciót ugyanis nyugati tiltakozásra – melyet felháborodva, hivatalosan cáfoltak – hamar abba hagyták. Azokon azonban, akik visszakerültek, mindez már nem segített.

Éppen így cáfolták azt a „rémhírt” is, hogy ötvenhatos politikai elítélteket visznek ki a Szovjetunióba. Mesélték, hogy a marhavagonok résein cédulácskákat dobáltak ki, hátha valaki megtalálja, és értesíti a hozzátartozókat, hogy ismeretlen helyre viszik őket. Végül több nap után, anélkül, hogy pontosan tudták volna, hogy merre jártak, a teherkocsik visszahozták őket Budapestre.

Őket, akik a barátaim voltak a bajban, akik vigasztaltak, akik feltárták az életüket, akiktől tartást és becsületet tanulhatott volna bárki. Hősök voltak, de ezt ők soha nem érezték így. Ezért voltak azok. 1956-ban egyikük sem akart hős lenni, csak hite szerint tette a dolgát.

Egy példa: cellatársam volt „Doktor Csokoládé a Nyolcból”, a Csoki, ahogy magát nevezte (a „nyolcból” a Józsefvárost, a nyolcadik kerületet jelentette.) Becsületes neve egyébként Izsák Sándor volt. Mivel elmeállapota miatt úszta meg a halálbüntetést – csak „életfogytot” kapott – kifelé mi is bolondnak ismertük el. Csoki árva gyerekek volt, kistermetű, köpcös, erős lábakkal, mint egy ló, mivelhogy kézikocsi fuvarozóként kereste a kenyerét. Ez azt jelentette, hogy ő maga fogta magát a kordé elé, amivel általában tüzelőanyagot szállított. Fiatal korában megismert és feleségül vett egy szelíd, széparcú, a mostoha bánásmód miatt testi fogyatékosá váló epilepsziás árva lányt, aki nem tudott dolgozni (a legnagyobb kincse egy viseletes, róla készült fénykép volt). Az orvosi figyelmeztetés dacára – hogy a neje belehalhat – gyereket vállaltak, és született egy egészséges, az édesanyja szépségét öröklő lányuk. Mint az csak a népmesékben szokott történni, a kislány kiemelkedően okos lett, felvették az egyetemre. 1956-ban már negyedéves orvostanhallgató volt.

Öröklött és belénevelt felelősségtudata, hivatásszeretete arra készítette, hogy bemenjen a klinikára sebészteket ápolni. A sors fintoraként éppen orosz katonákat kötözött, amikor egy tank rálőtt a kórházra, s ő is az életét veszítette.

Ettől kezdve Izsák Sándornak egyetlen célja volt: minél több szovjet tankot akart kilőni. Páncéltörő ágyúval fogták el, bár egyetlen harckocsi kilövését sem tudták rábizonyítani. Az igazságot rajta kívül csak mi ismertük.

Azért emeltem ki ezt a példát, mert egyrészt sokszor sem a filmek, sem a regények nem tudják az életet felülmúlni, másrészt gyakran vitatkoztunk azon, hogy mit ér az, ha valaki személyes motiváció alapján áll egy ügy mellé.

Végül is elmagyarázták, hogy tulajdonképpen a leglángolóbb hazaszeretet is személyes motiváció alapján jön létre, noha teljesen önzetlen.

Még egy érdekes példa a hősiességről. „Szigeti atya” (mindenki így hívta) Rómában tanult, nagy tudású szerzetesként elvből ellenezett mindenféle erőszakot. Azért került börtönbe, mert többszörös figyelmeztetés ellenére sem volt hajlandó a hitével és meggyőződésével ellentétesen cselekedni. Tudta, hogy letartóztatják, ha továbbra is foglalkozik a fiatalok nevelésével, ám kijelentette: soha nem fogja megtagadni a segítséget a hozzá fordulóktól.

Márpedig sokan voltak ilyenek. Felvilágosultságára jellemző, hogy a szexuális problémáktól a természet-tudományok legújabb felfedezéseinek értékeléséig mindenről volt véleménye. Őt valóban mélységesen elszomorították a forradalom alatt elkövetett erőszakos lincselések, bosszúk. Ellentétben az „ötvenhatosokkal”, akik egy példátlanul tiszta forradalom (állítólag egyetlen betört kirakatot sem fosztottak ki) beszennyezésének tekintették – Szigeti atyának valós fájdalmat okozott. Ugyanúgy, mint az őrjöngő megtorlás, a rengeteg kivégzés.

Amiért igazán csodáltam, az volt, amit a többiek meséltek róla, amikor megkérdeztem, hogy miért szeretik és tisztelik annyira. Elmondták, hogy a legsötétebb terror időszakában, amikor naponta folytak a kivégzések, a verést és a magánzárkát is vállalva érte, a lépcsőkön közlekedve gyóntatta meg a halálraítélteket.

Rengeteget beszélhetnék még emberekről, a forradalom valódi történéseiről, harcairól, ahogy azt az évek alatt elmesélték, de a céloim – mint említettem – elsősorban a kor hangulatának felidézése volt.

1956 nem csak a magyaroké, a világ ünnepe is. Valóban páratlan volt egy világhatalom ellen, a következőkkel nem törődve, felvenni a harcot. Talán a világnak jobban megérte, mint nekünk, de közvetlen üzenete elsősorban a számunkra van. Meg kellene végre értenünk.

Ha 1848-ban és 1956-ban ez a nemzet korra, nemre, vallási és egyéb hovatartozásra való tekintet nélkül ilyen páratlanul egységes tudott lenni, akkor ez a nemzet nem változhatott meg gyökeresen ötven év alatt, bárkinek is legyen érdeke ezt elhítni velünk.

El kell gondolkodnunk azon, hogy ha a forradalom idején a diktatúra ellen ilyen egységesen lépett fel az ország, néhány hónap múlva honnan vettek elő annyi embert a kétségtelenül nagy és indokolatlanul véres megtorlás végrehajtására?

Az ország becsülete érdekében elmondható, hogy nem volt ehhez elég emberük. Leszámítva azt a néhány ügyészt és „vérbíró”, akik hajlandónak mutatkoztak erre, csak a meglévő büntetés-végrehajtási és rendőrségi apparátusra voltak kénytelenek építeni (miközben még bennük nem bíztak meg). Beépített embereket helyeztek közéjük és intenzív politikai szemináriumokat indítottak a meggyőzésükre. A börtönőrök csak a foglyokban bíztak meg, egymásban nem. Amennyire lehetett, a görög kolóniából toborzott őrökkel töltötték fel az állományt.

Szállóige lett a magyar nyelvtudásukat gúnyoló mondás: „meg akartad döntögetni népi demokrácia, itt fogsz kifingsz.”

S. Pista barátomnak például szerelmi viszonya volt az egyik börtönőr hölgygel, és ezt „hivatalosan” soha senki nem tudta meg. Micsoda bizalom és szolidaritás kellett ehhez! (A nő főnöke – aki egyébként talpig becsületes és hithű kommunista volt – ugyan tudta, de úgy tett, mintha fogalma sem lenne az egésztől. Vele sokat vitatkoztunk. Ő a rendszert hibáztatta, nem az eszmét.) Mellesleg így jutottunk, mi beavatottak, időnként finom házi süteményekhez.

Nagy szó volt ez, amikor évente csak egy csomagot engedélyeztek a magaviselettől függően. A konyhai instrukció ráadásul úgy szólt, hogy a rabok kosztja legyen elég tápláló, de nem lehet ízletes, amit a börtön szállóige így foglalt össze: „Elég meleg, elég sós, lehet osztani.”

Ezt a légkört tapasztaltam a vizsgálati fogságom idején is. A megtorlásra létrehozott politikai rendőrség egy-két vezetőjén, és néhány szadista hajlamú órön kívül (akik általában a frissen beérkezett foglyok „eligazitásával” törődtek), a többi foglárt inkább a zavart tanácsalanság jellemezte.

Engem például egy fiatal rendőr kísért fel a fogdámba, aki a függőfolyosón a következőket mondta halak: „Ezek a rohadt szemetek, tényleg nem tudják, mit csinálnak, ha már magát is ide hozták”. Gondolom, a koromra célzott, mivel még a valóságnál is fiatalabbnak néztem ki. A felvételi irodán egy ápolt, középkorú hölgy sokáig döbbenet nézett, és végül kifakadt: „Tudja meg, azért sem sajnálom magát, csak az édesanyját!”. Közben láttam a szemén, hogy alig tudja elfojtani a sírást. Az egyik órnek (a nevét még most sem merném elárulni) fényképről megrajzoltam az akkor tizenhét éves lánya portréját. Meghatódva mesélte, hogy milyen örömet okoztam vele. Egyébként ehhez is igen nagy bizalom kellett, hiszen nagyon veszélyes vállalkozás volt az éjjeli szolgálat alatt ceruzát, rajzlapot és kemény alátétet becsempészni a zárkába. Még ma is meghatódom attól, ahogy a felesége által – szó szerint – újságpapírba csomagolt zsíros kenyérét megosztotta velem. Amíg a „portré” után nem kaptam „kiegészítést,” mindig éhes voltam.

A rajztudásomra különben úgy derült fény, hogy „Önvallomást” kellett írnom, s – lesz, ami lesz – nem tudtam megállni, hogy ne készítsek néhány vázlatot. Persze lebuktam.

Ma is mosolyognom kell az ór döbbszent arcán, amikor kérdezte: Ezt maga rajzolta? Mondta, hogy ez itt szigorúan tilos, nem szól ugyan senkinek, de ne csináljak többet ilyet, mert ha kiderül, és ő nem veszi észre, nagyon megbüntetik. Így később csak éjjel rajzoltam, ha ő volt szolgálatban a „megbízható” társával. A rajzokat természetesen nekik adtam.

Néhány vezető gátlástalan szerencselovag volt, akiket minden diktatúra felhasznál, majd egy idő után igyekszik tőlük megszabadulni.

Így volt ez az én esetemben is. Bármennyire is jól hangzana, semmi olyan aktív ellenállást nem tanúsítottam a rendszer ellen, amely a büntetésemet indokolta volna.

Arról volt szó, hogy az ötvenhat miatt mérhetetlenül felduzzasztott, és igen jól megfizetett politikai rendőrség a hatvanhármas amnesztia után feleslegessé vált, nagyon sokba került az államnak. Ekkor kezdtek egymás után gyártani a koncepciók pereket, hogy a létjogosultságukat bizonyítsák. Soha annyi „kémet” nem fogtak el, soha annyi „felforgató elem” nem akadt horogra, mint akkor.

A leépítés végül így is megtörtént, de ha tudták volna, hogy milyen jól jövedelmező állásba kerülnek – többek között pont a művészeti szférában –, talán sok ember megúsza volna a börtönt, és az azt követő procedúrákat. Valószínűleg én is. A mi ügyünket így is nehéz volt „eladni”, mint később megtudtam. A tárgyaláson dr. B. S. katonai ügyész úr azzal kezdte jól felépített vádbeszédét, hogy „bár nem jelentünk veszélyt a társadalomra nézve, hiba lenne az ilyen ügyeket lebagatellizálni”. (Néhány éve egy vadászszobor avatásán találkoztam ezzel az úrral. A kora ellenére igen jó egészséggel örvendett és igen vidám volt. Láthatóan a legkisebb lelkiismeret furdalás sem gyötörte.)

A vizsgálati fogságom elején, mikor még „nem volt biztos az ügy”, próbáltak nagyobb halra cserélni. Letartóztatásom idején besorozott határőr voltam, és jutalomból az Országos Parancsnokságon teljesítem szolgálatot. Kiváló fokozatomat a kiképzés idején szereztem, ahol egy győztes kulturális műsor szervezéséért, majd egy országos pályázat elnyeréséért tüntettek ki. Az avatáson egy vers elszavalása után én mondtam a mikrofonba az eskü szövegét. Az országos parancsnokhelyettes ezért a szüleimmel együtt meghívott az ünnepi ebédre is.

Mivel a kultúra hivatalból a század politikai tisztjéhez, a „polhelyetteshez” tartozott, köztem és az ezt a tisztséget akkor betöltő Turbuc Mihály főhadnagy között meglehetősen jó kapcsolat, mondhatnám barátság alakult ki.

Azt ajánlották fel, hogy amennyiben terhelő vallomást teszek ellene, büntetlenül távozhatok, „mert mentesülök a feljelentési kötelezettség alól”, hiszen az ilyen jellegű dolgokat éppen a politikai tisztnek kell jelenteni. Az elém rakott, csak az aláírásomra váró dokumentum szintiszta hazugság volt, nem is írtam alá. Ezzel láthatóan megdöbbenést keltem, ugyanis biztosak voltak a dolgukban. Gondolkodásmódjukra jellemző volt, hogy a kirendelt védő is (az egész országban tizenegy ügyvéd védhetett duplanullás ügyeket) azzal gőzöködött, hogy „nem mindegy magának, igaz, vagy nem, ha ez által kikerül ebből a pokolból?”

Elnézést kérek a kevéssé irodalmi kifejezésért, de mindezek után egetverő marhaság ma „kollektív felelősségről” beszélni. Már csak a saját esetemet tekintve sem. Aki bűnösnek tartja magát, tegye a saját maga és ne egy nemzet nevében!

Gyakran ér minket az a vád, hogy „hőbörgők” vagyunk, és megérdemljük a sorsunkat, mert nem tudjuk, mikor kell „befogni a pofánkat.”

Ötvenhatal kapcsolatban is hallottam olyan véleményt, hogy aki egy nyilvánvalóan vesztes ügy mellé áll, az nem hős, hanem hülye. Zrínyi Miklós és Dobó István is jobban járt volna valószínűleg, ha lepaktál a törökökkel, mégsem tették. Rákóczi sem a szegénység vagy a hatalomvágy kényszerítette ellenállásra. Az aradi tizenháromnak sem az volt a vágya, hogy meghaljon a jól fizető császári karrier helyett.

Azt hiszem, hogy az igazi hősök soha nem akartak azok lenni. Meghalni sem akartak. Tessék elgondolkozni rajta, hogy mégis ők kerültek a történelemkönyvek aranybetűkkel írt kitörölhetetlen oldalaira!

Az első szabad kormány nem rendezte a túlélők helyzetét. Ez pontosan olyan, mint a nem rendezett gazdaság, minél később nyúlunk hozzá, annál jobban fáj. Talán nem terhelné túl a költségvetést, ha annak a néhány megmaradt embernek – akik nem tették meg a szívességet, hogy előzékenyen és időben meghaljanak – a hátralévő élete méltó lehetne a múltjához.

Azok a túlélők viszont, akik tudatosan vizsályt szítanak, meggyalázzák az eszmét, éppúgy, mint saját magukat.

Térjünk azonban vissza '56 mához szóló üzenetéhez!

A félelemre épülő diktatúrák egy népet sem tudnak tartósan leigázni. A politikai hazugság és az elhallgatás nem tudja megoldani a bajokat, csak elodázni. Egy politikai erőszakszervezetet könnyebb létrehozni, mint megszüntetni, márpedig a léte előbb-utóbb a létrehozóját is veszélyezteti.

Soha ne higgyünk annak a politikusnak, aki nem a józan eszünkre, hanem az öntudatunkra, szívünkre, érzelmeinkre, nemzeti büszkeségünkre, stb. akar hatni! *A bosszú nem egy folyamat lezárása, az még maga a folyamat.*

Egyetlen politikai probléma sem teszi meg nekünk azt a szívességet, hogy megoldódik. Nekünk kell mindre megoldást találnunk.

Nem véletlenül akart ez az ország egységesen többpárti demokráciát. Jelenleg ugyanis ez az egyedüli biztosíték a világban a hatalmi túlkapások ellen. Lehetnek olyanok, akiknek ez kellemetlen, de ez a demokrácia. Egy párttal nem lehet ilyen demokráciát létrehozni.

Higgyük végre el egymásról, hogy akkor is tisztességesek és becsületesek vagyunk, ha bizonyos dolgokról más a véleményünk! Nem ellenségei vagyunk egymásnak, hanem biztosítékai, még akkor is, ha vannak, akik mást szeretnének elhitetni velünk.

Ha valamiért, hát ezért volt értelme 1956-nak, és remélem, hogy akik ma fiatalok, és kevésbé befolyásolhatók, mint mi voltunk, megértik ezt.

Látogasson el megújult honlapunkra:
www.nemzetisegek.hu